

Füzi László

A világ változása

III. rész

1.

Az, amiről most írok, nem a nyolcvankilences változás következménye.

Ezerkilencszáznolcvankilenc mérhetetlen jelentősége abban áll, hogy ismét a világ részévé tett bennünket, s megadta annak a lehetőségét és felelősségét, hogy a világból azt fogadjuk el, amire szükségünk van belőle, mondom.

Így persze ez sem igaz, valójában azt szeretném, ha igaz lenne, de tiszta helyzetek nincsenek, mondom, ebben a korban is sok minden ránk préselődik, számos nekünk nem tetsző jelenség elől nem tudunk kitérni.

Tudom, az általánosítás szintjére való helyezkedés leegyszerűsítésekkel jár, ahogy azt is tudom, hogy döntési helyzetek nem minden helyzetben adódnak, s hogy a világot, annak változásait nem zárhatjuk ki magunkból, ám az a világ, amelyikbe nyolcvankilencben beléptünk, s amelyik azóta is folyamatosan változik, az egyes embert nagy felelősséggel ruházta fel önmaga életének megélése kapcsán is.

Természetesen csak akkor, ha egyáltalán módjában áll azon gondolkodni, hogy miképpen élje meg a maga életét, mondom.

2.

A nyolcvankilenchez közeli időszakban szabadok voltunk, mondom.

Ez volt a legnagyobb élményünk, a szabadság, folytatom a mondatomat arra az időszakra emlékezve.

Egy életre megjegyeztem egy rossz költő akkor olvasott rossz sorát, szokom a szó szabadját. Elviselhetetlenül rossz sor, de nem az a rossz benne, amit mond, hanem az, ahogyan mondja.

Nem jegyeztem volna meg, ha nem éltem volna át a szabadság élményét, mondom.

Tudom, nehéz a szabadságot definiálni, de akkor valóban szabadnak éreztük magunkat. Nem voltunk gazdagok, a lehetőségeink, legalábbis az anyagiakat tekintve, nem lettek nagyobbak, mint amekkorák korábban voltak, szertelenek és felelőtlenek sem voltunk, de elhittük, ott és akkor, hogy minden megtörténhet, ez frissességet, kedvet adott az embereknek, talán ezért történt meg maga a rendszerváltás is, mondom.

3.

Őt magát a lehetőségesség dilemmái nyolcvankilenc körül nem foglalkoztatták, mondja.

Azt érezte, hogy a nyolcvanas évtized végének változásai távlatot adtak addigi világának.

Ez a távlat korábban is benne volt a világban, a neki adatott életbe bezárva mégis keveset érzékelt belőle, annak ellenére, hogy azok az írók és gondolkodók, akikhez szorosan kötődött, sokat foglalkoztak a lehetséges jövőképekkel, mondja.

Ezek a jövőképek, elméleti szinten, vagy inkább ideaként, erősebben lekötötték, mint a körülötte lévő világ. A távlat megmutatkozásának idején is az ideái kötötték le, mindig a mást, a jobbat szerette volna megtalálni, talán ezért nem lépett a gyakorlati politizálás útjára, mondja.

*A Paul Auster és J. M. Coetzee levelezését közreadó kötetben olvastam Coetzee egyik levelét: „Mindig arra gondolok, hogy az emberek csak azokban a túlságosan rövid interregnumokban ízelhetnek meg az igazi szabadságot, amikor az egyik hatalom megdőlt, a következő pedig még nem rendezkedett be...”**

Coetzee-nek igaza van, csak azt nem tudom, hol szerezte, gyűjtötte be a maga tapasztalatait.

* Paul Auster–J. M. Coetzee: *Itt és most*, fordította Vághy László, Európa Könyvkiadó, 2013. 315–316.

4.

Ma a munka agyonnyom bennünket, mondom.

Írtam, gyerekkoromban figyeltem az embereket, azok, akik már kikerültek a paraszti világból, és gyári munkások vagy kubikosok lettek, a napi rendes munkájuk előtt és után a mezőn dolgoztak, tették azt, amit éppen tenniük kellett az adott időben.

Egész életükben folyamatosan dolgoztak, mondom.

Ma, ha felhívjuk Zsófi lányunkat, dolgozik. Nem úgy dolgozik, mint a nagyszülei vagy dédszülei dolgoztak, hanem másként, de egész nap dolgozik. Utána megy a gyerekekért, este rövid időre van náluk együtt a család. Ugyanez, ugyanígy történik Ági lányunknál, még mi vagyunk azok, akik igyekszünk úgy alakítani az időnket, hogy kiállításokra, irodalmi estekre, színházba tudjunk járni.

Ma már megtehetjük ezt, mert többet vagyunk ketten, mint hárman vagy négyen, vagy éppen öten, vagy még többen, már az unokáinkra gondolva mondom ezt, a mi nagycsaládunk is csak ritkán jön össze.

Tájékozódásra, olvasásra, kikapcsolódásra, civil polgári életre a ma emberének nincs ideje.

Így válik ez az ember újra kiszolgáltatottá, mondom.

5.

A kilencvenes évek elején ismét megmerevedett a világ.

Most nem politikai vagy ideológiai megmerevedésre gondolok, hanem arra, hogy a régi állam működése után működni kezdett az új állam, s ez az állam

ismét működési kereteket, formákat, sablonokat alakított ki a maga és polgárai számára, mondom. Idéztem már Coetzee egyik Paul Austernek írt levelét, mely szerint az emberek csak a hatalomváltások közötti interregnumokban ismerhetik meg az igazi szabadságot.

Ezt a jelenséget éltem át a két állam működése közötti szünetben, mondom. A jövőről a legkevesebbet talán éppen ezerkilencszáznolcvankilencben tudtam, mégis akkor éreztem magamat a legszabadabbnak, mondom.

Csak az adott pillanat foglalkoztatott, csak annak éltem, mondom. Ma csak a jövő foglalkoztat bennünket, az, hogy lesz-e állásunk, hogyan élünk, miből élünk holnap vagy holnapután, mondom, s a legkevésbé sem érezhetjük magunkat szabadnak.

Szerettem volna, ha annak az időszaknak a könnyedségéből valamennyi a későbbiekre is megőrződött volna, mondom.

6.

A diktatúra, még a lágy diktatúra is, a maga legvidámabbnak mondott barakkjával, leegyszerűsítette az életet, mindent egyetlen alapkérdésre, a diktatúrához, s az azt megjelenítő intézményekhez való viszonyra vezetett vissza.

A demokrácia, még az induló demokrácia is, a maga természetéből következően az addig pár alapkérdést magában hordozó társadalmi életet átláthatatlanul bonyolulttá tette, mondom.

Nemcsak a politikai élet sokszorozta meg magát a pártokkal, a közélet színtereinek bővülésével, s számos kérdésnek a nyilvánosság előtti szerepeltetésével, hanem az egyes életutakban, sorsokban is egyre kevesebb lett a hasonlóság, mondom.

Ma már nem az állam az egyetlen foglalkoztató, igaz, hivatalosan korábban sem az volt, de akkor végső soron mindent vissza lehetett vezetni az államig, mondom, így az életutak nyolcvankilenc óta egyre nagyobb ívben kanyarodnak el egymástól, a korábbi közösségek is osztódni kezdtek, mondom, egészen addig, amíg visszajutottunk a családi közösségekig, mondom, az induló vállalkozások is leginkább családi vállalkozások voltak, vagy az önmagában álló emberig jutottunk vissza, aki mindenben mást él meg, s mindenről másképpen gondolkodik, másképpen keresi meg a megélhetéséhez szükséges pénzt, mint a másik ember.

A ma embere mindenben más lett, mint a másik ember, míg korábban az egyik ember a társadalmi meghatározottságait és társadalmi létét tekintve a legtöbb vonásában rokon volt a másik emberrel. A társadalomban, mint természetes közegben létező ember eltűnésének, felszívódásának okát keresve ezt a jelenséget feltétlenül tudatosítanunk kell magunkban, mondom.

7.

Attól, hogy az egyes élettörténetek elszakadnak egymástól, s egy-egy életút elveszíti a társadalmi érvényességét, számos korábban társadalmi érvénnyel bíró történés magánérdekűvé válik vagy válhat, akár ez a magam életéről írott munka is.

A demokrácia sokrétúsége megnöveli az egyéni életutak közötti különbözőséget, egy-egy életút leírásában szükségszerűen megnövekednek a magánérdekű vonások. Singer, a történetmondás nagymestere mondja, hogy egy élettörténet, egy teljességre törekvő élettörténet végtelenül unalmas is lehet. Mindezt azért mondtam el, mert eddigi olvasóim, akik sokszor a maguk életének párhuzamait vették észre könyvem előző részeiben, könnyen csalódottá válhatnak, hiszen innentől kezdve a korábbinál jóval kevesebb párhuzamossággal, rokon történéssel találkozhatnak majd, mondom.

Továbbra is életem társadalomtörténeti vonatkozásait keresem, de annak, amit leírok, a társadalmi érvényességét magam is kevésbé érzem, mint ahogyan korábban éreztem, mondom.

*Singer a következőket írta a Szerelem és száműzetés című könyve elé: „Habár a Szerelem és száműzetés formája és tartalma szerint lényegében önéletrajz, szó sincs róla, hogy életem teljes története volna a gyerekkortól harmincas éveim közepéig, ahol a könyv véget ér. Sokan élnek még azok közül, akikről írok, ezért – és néhány személyes természetű okból – meg kellett változtatnom neveket, dátumokat, sőt kivételesen itt-ott az események menetén is igazítottam. Ha már itt tartunk: nem is lehet megírni valakinek az igaz élettörténetét. Az túllépi az irodalom hatáskörét. Egy teljes élettörténet, bárkinek az életéé, végtelenül unalmas és végtelenül hihetetlen lenne.”**

* I. B. Singer: *Szerelem és száműzetés*, fordította és a jegyzeteket írta: Mészáros György, Budapest, 1991. 7.

8.

A nyolcvankilenc körüli időszakban éreztük a történelem működését, láttuk-tudtuk, hogy az, amit megélünk, bekerül a történelemkönyvekbe, mondom.

Ez is érdekes volt, a világnak ez a tája addig csak a gyors és elbukott forradalmak, s az azokat követő véres megtorlások révén került be a történelemkönyvekbe, vagy még akkor sem. A nyolcvankilences átalakulás időszakában, vagy közvetlenül azt követően, jelentették meg magyarul a nagy és népszerű történelmi–művészettörténeti enciklopédiákat, azokból a kelet-európai világ történései, művészet-történeti emlékei nagyobb részét hiányoztak, így a könyveket a magyarországi megjelentetésükkor a kiadók pótfjezetekkel, hazai tudósok által írt fejezetekkel látták el. Valószínűleg a nyugati világ gondolkodásából is hiányoztak a kelet-európai történelem megértéséhez szükséges ismeretek, de lehet, hogy maga a kíváncsiság is hiányzott, mondom.

A mi életünkben viszont a történelem hiányzott, mi, legalábbis az otthoni világban, nem csak a nemzet alatt éltünk, Németh László harmincas években Tamási Áron, Veres Péter munkái kapcsán használt kifejezésén azt értem, hogy a mi nemzedékünk előtt élők sorsa iránt a társadalom nagyobbik része semmiféle érdeklődést nem mutatott, hanem nagyobb részét történelem nélkül is éltük a magunk életét, merthogy lényeges történelmi eseményekkel a mi világunkban nem találkoztunk. Így hát némiképp örömmel töltötte el az embert, hogy történelmi jelentőséggel bíró események is zajlottak vele, körülötte, mondom.

9.

A történelemnélküliség állapotát a legpontosabban Grendel Lajos fogalmazta meg a nyolcvanas évek első felében írt regényeiben, az Éleslövészet, a Galeri és az Áttételek című regényekben.

A nyolcvanas évek első felében, mondom, akkor, amikor a magyar irodalom nagyobbik része még a történelemről szólt, s a közvetlen cselekvés lehetőségét kereste, Grendel regényeit, akárcsak az elbeszéléseit, többször elolvastam, de soha nem a történetet kerestem bennük, így azt sem tudom elmondani, hogy miről szólnak, csak olvastam őket, s elvoltam bennük, mondom.

Most már tudom, hogy nemcsak az iróniája, az elbeszélő személyével és önmagával folytatott finom játéka kötötte le a figyelmet, hanem a történelemhez való viszonyulása is.

Az, hogy megmutatta, az a világ, amelyikből jött, nem került kapcsolatba a történelemmel.

Ezt tapasztaltam otthon én is, mondom.

A történések hiánya magyarázhatja, hogy az olvasmányaimba szinte belemenekültem, ami azokban történt, volt olyan érdekes, mint ami az engem körülvevő világban történt meg, mondom.

*Grendel első regényéből, az Éleslövészetből idézek két bekezdést. Az első: „Az elbeszélő különösen azokat a regényeket gyűlöli, amelyekben történik valami, azt a látszatot keltve, mintha a valóságban is történnék valami, holott minden megtörtént már, s ami ebből újra megtörténik, az már csak a megtörténtek paródiájaként viselhető el ideig-óráig.” A második: „Az elbeszélő apja, aki ennek az írásnak talán az egyetlen igazi hőse lehetne, egy alkalommal a következőket mondta: »Bármit gondoljunk is a megmaradásról, csupán távolról és közvetve tehetünk valamit. Időben is, térben is túlságosan messzire kerültünk a rengés középpontjától. De semmit nem tenni... Kinyilatkoztatást tehát senki se várjon az elbeszélőtől. Legföljebb annyit állapíthatunk meg (nem vigaszul), hogy szerencsére elmozdulnak még néha a képek a falon, s az ember idővel mintha megtanulna lassan a levegőben is járni.«”**

* Grendel Lajos: *Éleslövészet*, in: Grendel Lajos: *Éleslövészet, Galeri, Áttételek*. Cseh-szlovákiai Magyar Írók, Madách, Bratislava, 1986, 71., 84–85.

10.

Visszatérő kérdésem, vajon mi indítja el a történelmi jelentőségű változásokat. Az emberek ebben az összefüggésben nyilván nem megkerülhetők, mondom, főképpen akkor nem, ha időben és térben jól körülhatárolható eseménysorról van szó, olyan eseménysorról, amelyiknek pontosan meghatározható helye és ideje van. Ezt a történetstörténetet a benne részt vevő emberek viszik végig, a tér és az idő által rájuk kiosztott szerepek szerint, mondom.

De hol és mikor kezdődik az a mozgássor, amelyik a történelem leírható eseményeihez vezet majd, ki és mi indítja el a mozgásoknak azt a láncolatát, amelyik egyszer csak konkrét történéseket vált ki?, kérdezem.

Mintha a földrengésről beszélnénk, a rengést érezzük, a következményeit egyetlen pillanat alatt megtapasztaljuk, az eredőkről viszont csak később szerzünk tudomást, mondom.

11.

Meggyőződésem, hogy a világ mozgásai nem írhatók le egyetlen képlettel, már régen nem arról van szó, hogy valahol a világban valami kialakul, s azt a világ más pontjain átveszik. A világ már nem úgy működik, mint ahogyan ezernyolcszáznegyvennyolcban a bécsi forradalom híre eljutott Pestre. Addig is, amíg egy jelenség megmutatja magát, több helyről induló mozgásorra van szükség, a felszínre törő jelenség pedig azonnal alkalmazkodik az őt körülvevő körülményekhez, így roppant nehéz meghatározni a jelenség kialakulásának helyét. Ezerszeresen így vagyunk a társadalmi mozgásokkal, történésekkel is, mondom. Azt, hogy a nyolcvankilences történéssor honnét veszi eredetét, senki nem tudja és nem is fogja tudni soha megmondani. Nyilvánvalóan kellett hozzá az előtörténetek, azok az események, amelyek megmutatták, hogy a szocialistának nevezett világtrend is sebezhető, kellett a változások iránti vágy, ami akkor vált áthatóvá, amikor rések mutatkoztak a rendszeren. A változásokhoz a már akkor is különböző állapotban lévő államokban szükség volt vezető rétegre, szükség volt a változásokat akaró tömegre, s a kedvező, a változásokat segítő körülményekre, mondom.

Azt, hogy hol volt az átalakulás középpontja, nem lehet megmondani.

Egyszer itt, egyszer ott.

A legszebb talán ez az állandó mozgás, vibrálás volt, mondom.

12.

Kilencvenegy februárjában írószövetségi küldöttséggel Romániába utaztam. Érdeklődésem tárgya érthető volt, kíváncsi voltam a forradalom utáni romániai világra.

Sokat láttam belőle, az akkor kisvárosi vasútállomásra emlékeztető, este hat után már kiürült bukaresti repülőteret, a Ceaușescu megalomániája által megteremtett hatalmas és ízléstelen Kongresszusi Palotát, mintha az utak ott, az előtte lévő téren futottak volna össze, így számtalanszor megnézhattuk magunknak, láttuk az ezerkilencszáznyolcvankilencben meghaltak temetőjét az egyforma fehér sírkövekkel, a diktátor egykori villáját, a nyüzsgő írószövetségi székházat, s az állandó mozgást mindenütt.

Bukarestben korábban nem jártam, utolsó, évekkel korábbi erdélyi utamról azonban a mozdulatlan, a kihaltság tapasztalatát hoztam magammal haza. Kilencvenegy Bukarestje mindenben más volt, mint amilyen korábban lehetett, s más volt, mint amilyen Budapest volt akkor, amikor a román fővárost láttam. Pesten akkora már kialakultak az új rend formái, Bukarest viszont nyüzsgött, s a beszélgetések is keményebbek, durvábbak és őszintébbek voltak, mint nálunk, itthon, Mircea Dinescu éppen előttünk mondta telefonba, hogy nevezték már

cigánynak, KGB-ügynöknek, s így tovább, hogy a durvább kifejezéseket ne is említsem.

Ott és akkor vitákkal, ütközésekkel, a magyar–román viszonyt illetően is az új formák keresésével találkoztunk.

Az ott megismert világ is megváltozott azóta, mondom.

13.

Voltak más élményeink is.

Bukarestből kisebb turistabusszal utaztunk Moldvába kolostorokat nézni. Brassótól végig esett a hó, végig Moldváig, előbb a nagy medencéket, aztán Gyergyót láttuk végig vastag, nehéz hóesésben. Akkor értettem meg Bretter György Temetés Zsögödön című mesteri esszéjét. A kis népi gótikus templomok, úgy tűnik, arra is jók, hogy az emberek évszázadokig oda hordozzák boldogtalanságukat, írta Bretter.

A boldogtalanságuk az önmagukba zártságukból következett, mondom.

Moldvából a Kelemen-havasok oldalában ereszkedtünk le, így értünk Marosvásárhelyre, onnét utaztunk tovább Kolozsvárra. Marosvásárhelyen, Kolozsváron belekerültünk az erdélyi magyar irodalmi világba. Hosszú délutánt töltöttünk Gálfalvi Gyuriéknál Vásárhelyen, Szilágyi Istvánéknál Kolozsváron, itthoni-ottani dolgokról beszélgettünk.

Az út hozadékának a romániai társadalmi mozgásokra való némi rálátást, a tájélményt, a baráti találkozókat tartottam.

Azok is voltak, de volt valami más is.

Most, hogy az úttal foglalkozó írásomat újra elolvastam, figyeltem jó néhány akkor lejegyzett mondatra, mondom.

14.

Cs. Gyimesi Éva írta: „Amit mi itt átértünk, úgy hiszem, szubjektíve akkor is forradalom volt, hogyha utólag más derült ki róla. Hogy a hatalmat átvevő, átvenni készülő csoport kiegyezett-e a Securitátéval vagy a katonasággal – ezt még mindig nem lehet tudni. Az a lényeg, hogy társadalmunk – legalábbis Temesváron, Kolozsváron és még néhány helyen – ezt a forradalmat szubjektíve forradalomként élte át, és a magáénak érezte.”

Ugyancsak Cs. Gyimesi Éva írta: „...megsokasodtak a szerepek, és amikor megsokasodnak a szerepek, akkor az embernek óhatatlanul identitásproblémái kezdenek lenni. És ha eddig csak az szült identitás zavart, hogy a testhez álló tanári szerepben mindig önmagam maradjak, és ne legyen pusztán szerep, hanem hivatás, most már az lett a fő bonyodalom, hogy belekényszerültem több olyan szerepbe, amire azelőtt nem gondoltam.”

Szilágyi István mondta: „Hanem itt most, évtizedek után, száz év után, egy sosem volt világ után, elérkeztünk oda, hogy többé nincs mentség a rossz műre. Semmiféle külső akadály, ok, a piacon kívül. És az a leglényegesebb, hogy meg kell élned, és esetleg ebből akarsz megélni, s hogy mit vesz a piac – ami viszont

nehéz ügy, legalább annyira, mint a cenzúra világa –, de ezen túl nem mentheted fel magad semmiféle művészi hitványság alól!”

Sándor Iván mondta, hazatérésem után: „Most kellene egy nagy tanulmányt írni, Németh László Magyarok Romániában című írásához hasonló.”

15.

A fentebb idézett részekből is érezhető, hogy Erdélyben, Bukarestben, mindenütt, ahol jártunk, a magam kérdéseire találtam rá, azokhoz tértem vissza, mondom. Nyolcvankilenc súlya, jelentősége, még a mítosza is megkérdőjelezhetetlen volt számomra, még akkor is, ha a haszonélvezői már a kezdetekkor megjelentek.

Én is azt gondoltam, hogy az átalakulás erkölcsi tisztulást hoz magával, úgy, hogy az erkölcstelen művek (művek?) hitele örökre megkérdőjeleződik, azóta persze én is látom, hogy művészi hitványság sem tűnt el a világból, mondom.

Önmagában is érdekes volt Sándor Iván megjegyzése, mondom. Akkor hirtelen azt válaszoltam a telefonban elhangzó mondatra, hogy most, értsd, akkor, nem lehet ilyen átfogó írást írni, minden mozgásban, átalakulóban van, aligha lehet azt a kavargást állóképben rögzíteni.

Most azt mondanám, hogy a jelzethez hasonló tanulmány megírható lenne, de nem tanácsadásként, iránykijelölésként, Németh László úti esszéje tartalmazott ilyen jellegű utalásokat is, hanem helyzetelemzésként, leginkább helyzettudatosító írásként, hogy tudjuk azt, most már más területekről is beszélek, hogy éppen hol vagyunk, mi vesz bennünket körül.

Az írói esszé, tanulmány önmagában már nem tud hatni a világ mozgására, mondom.

16.

Ennek az útnak az eddig említett összefüggésekbe nem illeszkedő mozzanata is volt.

A Látó szerkesztőségéből Gálfalvi Gyuri elkísért bennünket Székely Jánoshoz. Székely János akkor már nem dolgozott a Látónál, nyugdíjas volt, ugyanakkor a szerkesztőségben belül, és nyilván azon kívül is, tisztelet övezte, Gyuri írt is arról, hogy félbeszakadt szerkesztőségi beszélgetéseik pótlására elkezdtek egymást látogatni.

Ilyen látogatásra kísértük el Gálfalvi Gyurkát, s pár óra alatt ízelítőt kaptunk Székely János világából, mondom.

Székely János munkáiból olvastam azt, amit olvastam. olvastam az Egy rögeszme genezise című kötetét, a könyv ezerkilencszázhetvennyolcban jelent meg, a rögeszme kifejezés Székely Jánosnak arra a tételére utal, hogy a művészet léte Auschwitz után már anakronizmusnak számít, a művészet pusztulásra ítéltetett. A könyvben egyébként kiváló esszéket találunk írókról, költőkről és versekről, képekről.

Olvastam A nyugati hadtest című könyvét, Bogdán Lászlótól kaptam meg azzal, hogy feltétlenül olvassam el, azóta párszor már újraolvastam ezt az állandóan

gondolkodásra, állásfoglalásra készítő könyvet, igen olvastam az Újhold-évkönyvben megjelent írását is, akkor még a szerző neve nélkül. Olvastam a drámáit is, hát ennyit olvastam tőle.

Találkoztam már egyszer vele, amikor még diákként Kovásznáról Marosvásárhelyre utaztam, egy könyvet kellett beadnom az Igaz Szó szerkesztőségébe.

A szerkesztőségben akkor egyedül Székely János volt bent, sűrke öltönyben, sűrke hivatalnoknak mutatta magát, mondom. Azon a délelőttön, amikor meglátogattuk, klasszikus műveltségű, műveltségében, magatartásában Babitsra visszautaló, hihetetlen érzékenységű, s azt hiszem, bár ez nem jó szó a jelenségre, mindig és mindennel elégedetlen embernek láttam.

Az életéről beszélt, Magyarországra került fiukról, az ő helyzetéről. Beszélt A nyugati hadtestről is, meglepődtem, amikor barátjaként Vass-Eysen Ervint említette, barátok voltak, együtt jártak a hadapródiskolába, egymás közelében tették meg lóháton A nyugati hadtestben leírt visszavonulást.

Vass-Eysen Ervin nevét ismertem, Kecskeméten, a kórházban az intenzív osztály vezetője volt, kemény ember hírében állt.

Egyszer megkerestem, lemásolhattam a Székely János által hozzá írott leveleket. Ezerkilencszázkilencvenkettőben Sándor Ivánnal kértük meg Székely Jánost, másokkal együtt, hogy válaszolja meg a Tanu megjelenésének hatvanadik évfordulója kapcsán feltett kérdéseinket. Kézírásos válasza talán elsőként érkezett a szerkesztőségbe, a szám szeptemberi megjelenését viszont Székely János már nem élte meg, ezerkilencszázkilencvenkettő augusztusában meghalt.

A kilencvenes évek közepén, amikor meglátogattott bennünket, Kányádi Sándor ajándékba Székely János Semmi-soha című, még a szerző által összeállított verseskötetét, a válogatott Székely János-kötetet hozta magával.

Ő volt köztünk a legkülönb, mondta.

*Pár mondatot idézek Gálfalvi Györgynek a Székely Jánosra emlékező írásából: „A húsz év alatt, azonkívül, hogy Székely János tudását hasznélvezhettem, alkati és személyes titkait is megismerhettem. Mindenekelőtt azt, hogy nemcsak ő hívta ki a sorsot; őt is kihívta maga ellen a sors, amikor génjeibe oltott tehetsége mellé szinte gyerekkorában olyan élettapasztalattal látta el, amelyet mások évtizedek alatt sem biztos, hogy megszereznek. Székely János tizenöt-tizenhat évesen végigutazta – főleg végiglovagolta – a romjaiban füstölő Európát, megjárta a poklot, mondhatni olcsón vesztette el illúzióit, nem volt, ami a valóságtól elszakítsa vagy gúzsba kösse gondolatait.”**

* Gálfalvi György: *Sorok Székely Jánosról*, in: *Egyedül* – Székely János emlékezete, válogatta, szerkesztette, összeállította: Dávid Gyula és Szász László, Nap Kiadó, 1999. 268.

17.

A Forrással is mentünk Erdélybe, Kolozsvárra a Helikonhoz, Marosvásárhelyre a Látóhoz.

Korábban nem mehettünk, elképzelhetetlen volt, hogy egy magyarországi folyóiratnak vagy egy magyar írónak estje legyen Erdélyben, mondom.

A hetvenes és nyolcvanas években Erdélybe érkezőket megfigyelték, nem aludhattak a vendéglátójuknál, szállodába kellett menniük, most meghirdetett estünk volt Kolozsváron és Marosvásárhelyen, becsülendő közönséggel, köztük számos kiváló íróval, én a közönség sorai között ülők közül legjobban talán Szabó Gyulának örültem, mondom.

A sátán labdái című történelmi regényfolyamát a kötetek megjelenésének ideje szerint olvastam el.

Ennek a történelmi montázsregénynek a folyama a tudat alatt hathatott erre az írásra is, mondom.

Hathatott, de más is hatott, mondom, most Vas István emlékezéseinek nyugodtan terjengő köteteit említem meg.

Kolozsváron Fodor Sándorban nemcsak a Csipike szerzőjét láttam, hanem Az egy nap – egy élet című könyv szerzőjét is, a könyvből emlékeztem fiatalon meghalt leánya siratására. Bálint Tibort később ismertem meg, a Zokogó majom nagy olvasmányélményem volt. Most is, mint mindig, örültem, ha olyan írókkal találkoztam, akiknek a könyveit nemcsak olvastam, de azok hatottak is rám.

Szilágyi István volt a házigazdánk, s Lászlóffy Aladár, Király László, Mózes Attila. Nagy Máriával, Szilágyi Domokos élettársával is találkoztunk. Szilágyi Istvántól ott kaptuk meg az Agancsbozót című könyvét, most látom, a dedikációban a hosszabb ajánlást akkor is csak ígérte, mint ezerkilencszázhetvenhatban, Szegeden, a Kő hull apadó kútba című regény dedikálásakor, ezt a hosszabb ajánlást még mindig csak ígérte, majd a Hollóidő első oldalára íródik meg, egy évtizeddel később, a regény szövegére való utalással.

Később Szilágyi Istvánék is jöttek Kecskemétre, emberileg nagyon közel éreztem őket magamhoz, mondom.

Marosvásárhelyen Markó Béla, Gálfalvi Gyuri, Kovács András Ferenc fogadott bennünket. Markó Bélával és Gálfalvi Gyurival már találkoztam itthon is, Miskolcon szerepeltek, másnap pedig már Szegeden, Baka Istvánéknál, így Kecskeméten felültem a Miskolcra Szegedre menő vonatra, s elindultam megkeresni Bélát és Gyurit. Két-három kocsit után meg is találtam őket, Gálfalvi Gyurit akkor ismertem meg.

Az állomásról Markó Bélával és Gálfalvi Gyurival Baka Istvánékhoz mentünk, a Kincskereső szerkesztőségébe, Ilia tanár úr mellett ott volt már Mandics György is Temesvárról. A temesvári forradalomról írott vaskos regényét olvastam, írtam is róla.

Mindezzel az akkori idők gazdag szellemi mozgását szerettem volna jelezni, mondom.

18.

Emlékszem a kilencvenegy februárjában Szilágyi Istvánéknál eltöltött szombat délutánunkra.

Hiába a már annyit emlegetett huszonöt év, ami van, amikor huszonnégy, más-kor pedig huszonhat, ez teljesen mindegy, maguk az akkori idők voltak fontosak, mondom.

Korábban egyfajta komorság töltötte ki az erdélyi útjaim idejét, ekkor felszabadultságot, örömet éreztem végig. Szilágysági bort ittunk, töltött káposztát fogyasztottunk, meghallgattuk Varga Lajos Márton műsorát a rádióban, erről beszélgettünk, aztán pedig a kisebbségi politizálás lehetőségeiről, arról, hogy van-e szükség magyar pártra, s az, hogy egy vagy több magyar párt legyen, akkor még eshetőségként sem merült fel, avagy a magyarság egyes rétegei-csoportjai az érdekeket és a beállítottságukat követve válasszanak maguknak pártot.

Az induláskor a kérdések így merültek fel, a történések aztán átfomálták a kérdéseket is.

Szilágyi István elmesélte, hogyan keresték az eltűnt Szilágyi Domokost. Akkor, amikor nem találták Sziszt, ahogy ő mondta, akkor azonnal tisztában volt azzal, hogy Szilágyi Domokos öngyilkos lett. Találkoztunk Szilágyi Domokos élettársával, Nagy Máriával, minden ilyen találkozás, a Szilágyi Domokosra történő utalás növelte az öngyilkossá lett költő műve iránti tiszteletemet, mondom.

Lászlóffy Aladár is meghalt azóta, az ő költészetét és Szilágyi Domokos költészetét is máig szeretem, mondom.

*A költő életei című kötetben található Szilágyi István-írás a maga tisztaságával pontos jellemzését adja Szilágyi Domokos költészetének, s alighanem a Szilágyi Domokos-jelenségnek is. Jellegzetes fejtartása, mozdulata kapcsán írja: „Igen, ez az idővel egyre lankadóbb önkéntelen mozdulat mintha mind kétségbeesettebben ordította volna: »mi értelme ennek az egésznek«. Miközben az elme egyebet sem tett húsz esztendőn keresztül, mint megpróbált – néha szinte lázasan kapkodva az életidő végességének nagyon is tudatában (s hogy ez csak harmincnégy év volt s nem hetven vagy kilencvennyolc, ebből a szempontból egyre megy) – hidat verni az alatta zúgva örvénylő mulandóság fölött. Még hozzá mindezt, bármily kilátástalan kísérlet, nagyon is cselekvőn, sőt néha nagyon is okos-célszerűen. Élete legtragikusabb ellentmondását éppen ezért máig képtelenség fölbontani. Ugyanis ez a sokszor hűvösen racionálisnak látszó, örökké munkáló elme az önpusztításnak meglehetősen közönséges eszközeivel irtotta magában a teremtő készségeket. Ilyenkor mintha elszántan menekült volna a fizikai, szellemi erőnlét elől. De amíg az alkotáshoz (bár ezt ő mindig csak munkának, dolognak említette) némi cigarettán, az egérszürke írógépen, egy valamire való lemezjátszón, néhány Bach-, Vivaldi-, Mozart- vagy Bartók-lemezen (romantikusok kizárva) meg pár okos kézikönyvön kívül egyébre nemigen volt szüksége, az önpusztító meneküléshez rendszerint társak, barátok kellek, tanúk, sokszor akaratlanul-cinkosok. A várható következmény pedig egy idő után ugyancsak nem volt titok. A végső sem. Számára legkevésbé. Mert úgy tűnik, az intellektus mennél fölényesebb, annál kevésbé él önámító mentségekkel – ezek valahol teljesen kihullottak egyéniségéből. Ezzel függhet össze az is, hogy mindenféle orvosi, baráti ráhatás-kísérlet lepergett róla; ritkán láttam olyan jól mulatni, mint amikor unaloműzésből a klinikán a pszichiátereknek (németből?, angolból?) tesztszövegeket fordított.”**

* Szilágyi István: „Aztán kitágult a világ...”. A költő életei (Szilágyi Domokos 1938–1976). A kötet anyagát összegyűjtötte és szerkesztette Kántor Lajos, Kritérium Könyvkiadó, 1986.

19.

Mindennek volt előzménye és következménye, még ezerkilencszázkilencvenben közöltük Szilágyi Domokos *A Volga Nyugaton* című útirajzának teljes szövegét, ha jól emlékszem, ez erősen meghúzva eredetileg *A hét* című bukaresti lapban jelent meg, az emlékezem egyébként jóval később tette a közlésünket.

Szilágyi István, Lászlóffy Aladár járt nálunk, a *Hollóidő* című Szilágyi István-regénynek szép bemutatója volt Kecskeméten. Marosvásárhelyről is a barátaink máig mindazok, akik akkor is a barátaink voltak, Markó Béla, Gálfalvi Gyuri, Kovács András Ferenc.

A kárpátaljaiak is meghívtak bennünket, a táj adta élményekben és társadalmi tapasztalatokban lettünk gazdagabbak, a tomboló posztiszocializmus nyomait láttuk az elképesztő szegénységben, a nyílt csempészetet a nélkülözésben.

Utaztunk, olvastunk, szerkesztettünk, nem munka volt ez, hanem kíváncsiság és öröm, maga az életünk.

20.

Az említett útirajz Szilágyi Domokos, Majtényi Erik és Majtényi Ágnes utazását örökítette meg, ezerkilencszázhetvenkettő őszén a norvég PEN-klub meghívására tettek látogatást Norvégiában. Szilágyi Domokos útközben jegyzeteket készített, ezek alapján született meg az útirajz, közlésre, már *A hétnek* is, Majtényi Erik készítette elő. Ott nem jelenhetett meg a teljes írás, így került sor a mi közlésünkre, az útirajzot egy teljes Szilágyi Domokos-számba illesztettük, ennek szerkesztésében Szokolczai Lajos vett részt. A számot újr alapozva megállított a Nagy Máriával készített interjú, Cs. Gyimesi Éva tanulmánya, a bekötött évfolyam számait lapozva pedig Lászlóffy Aladár Erdélyi templomok fehére című verse állított meg, ott a helye Bretter György korábban említett esszéje mellett. Idézek a versből: Erdélyi templomok fehére // vigyáz az idő türelmére. // A templom mindig ünneplőben // állott a mívesnap időben. // Vándor, ki bárhová is mennél // úgyis nagy szeme előtt lennél. // A tornyok mind utánad szólnak: // nélküled mi lesz velünk, // holnap, // mikor a közel és a távol // egymással rólunk is elszámol? // Keresd magadban azt a sarkot, // amely szívednek otthont alkot, // a legcsendesebb csendességet, // melyben már csak a lélek éghet, // amely nem bontatott le, nem rom, // még ép és tiszta, mint a templom.

Lászlóffy Aladár versét olvasva Kerényi Grácia Bajcsy-Zsilinszky Endre emlékének ajánlott verse rémlett fel az emlékezetemben, még ezerkilencszáznyolcvanhatban közöltük, emlékszem, Kovács István hozta a szerkesztőségbe: Zsilinszky meg Esze Tamás. // talpaskodás, példaadás, // példaadás, égszakadás, // égszakadás, földindulás, // és kattogás – vér a falon, – // Gépfegyver? Vagy szárazmalom? // (Az akasztás halkabb halál, bár egyik másik kiabál.) ... kivagyiság, vértanúság – // műemlék a lánc és husáng. // bitófa és Petőfi-fa, // kis Túr és háborgó Tisza; // de míg van Kisar és Magyar, // rímhívó névszó a „magyar” – // s a tarpai szárazmalom // kattog, mint konok rágalom.

Mehetnék tovább, Babits Esti kérdése, A második ének, Kosztolányi nagy versei, József Attila, Radnóti Miklós mélyről felszakadó szerelmes versei, Márai Halotti beszéde, Illyéstől a Szekszárd felé, vagy az Egy mondat a zsarnokságról, Buda Ferenc Ne rejtőzz el című verse, de a Szürkeszemű is, és mások nagy versei számomra nem csupán nyelvi képződmények.

A természeti jelenségek sajátosságaival mérem őket, általam nem ismert törvények révén teremtődtek meg, s mintha az örök időtől léteznének, ahogy reményeim szerint léteznek is az örök időkig, mondom.

21.

Létezik-e az örök időkig kifejezés tartalma?, kérdezem.

Szeretném, ha az említett versek léteznének az örök időkből, s lenne, aki olvasná őket, válaszolom a kérdésemre.

Szeretném, ha léteznének, mondom ismét, de most, az újabb időkből, ezen nem a politikai értelemben vett újabb időket értem, hanem a civilizáció működése szerinti értelemben újabb időket, az értékek eltűnését, eltemetődését látom.

Az idő korábban is végezte a maga munkáját, most azonban másról, egészen másról van szó. Régebben még létezett az emlékezet, a magánemlékezet, a közösségi emlékezet, a kulturális emlékezet, s az irodalmi emlékezet is.

Mára az emlékezet eltűnt az életünkben, ahogyan a jövőre való rágondolás is, minden a jelenről szól, mondom.

22.

Kilencvenben-kilencvenegyben mindig figyeltünk mindenre, amire lehetett, új hírek, könyvek, újságok kavargtak körülöttünk.

A változások korábban elképzelhetetlenek és folyamatosak voltak.

Nem csak a napi történések foglalkoztattak bennünket, a múlt felé is folyamatosan tárgult a világunk, mondom.

Egy ideig a történelem mintha újra társa lett volna a jelennek, korábban ki nem adott könyvek kerültek elő, új emlékezések születtek, addig nem látott összefüggések mutatták meg magukat, valóságos szellemi kavalkád vett bennünket körül. Abban, hogy a napi újdonságok lekötötték az érdeklődésünket, az Ady olvasása óta belénk plántálódott ösztönt követtük, a ma, a mindenkori jelen megismerésére készítő ösztönt, mondom.

23.

Írás közbeni elakadásaimat, az akkortól megnyíló töprengéseimet egyetlen kérdés uralja, az, hogy miért nem vállaltam az átalakulás időszakában, s akár azt követően is, nagyobb közéleti szerepet.

Bár a politikai erőterétől mindig távol tartottam magam, az akkori idők politikához préselő erejét jelzi, hogy ezt a kérdést még ma is felteszem magamnak, mondom. Az akkori változásokat az idő tovább már nem kényszerítő mozgásából

következőknek tartom, mégis tudom, hogy szükség volt a politika világába akkor belépőkre, az idő megnyilvánulásait ők közelítették a gyakorlathoz.

Így a kérdés továbbra is nyitott marad számomra.

A fenti kérdés máig tartóan húsbavágó eleven sége az akkori időket is jellemzi, akkor valóban minden a politikai küzdelmek világába szorította az embert, mondom.

24.

De ha ekkora erők mozgatták a politikai küzdelmeket, s ennyire figyeltem a legapróbb történéseket is, akkor miért nem léptem át én is az irodalom, a társadalmi érdeklődés és a politika közötti választóvonalat, kérdezem magamtól még ma is. Mondhatnám azt, hogy nem éreztem késztetést egy másik világba való átlépésre, de ezzel még mindig a felszínnél maradnék, érzem, hogy az eredendő okot ezzel még nem neveztem meg. Mindent lecsupaszítva azt mondom, azért, mert nem éreztem annak a másik világnak a törvényeit, ha valamikor is érintkeztem vele, akkor még a közelében sem éreztem jól magamat.

Valójában azonban semmit nem tudtam arról, hogy mi az a politika. A politikát azonosítanom kellett azzal, amit vele kapcsolatosan addig láthattam, azt pedig nem tartottam vonzó jelenségnek, mondom.

Akkor még senki nem folytatott politikai-politológiai stúdiumokat, lehetőség sem volt rá, mondom.

Abban a világban, amelyikben korábban éltem, minden ösztönösen történt, ösztönösen, vagy más kifejezést használva, annak a világnak a törvényei szerint, amelyikben felnőttünk.

Számomra a szerkesztés, az olvasás adta meg az élethez szükséges biztos pontokat.

25.

Akkor minden a politikáról szólt, a rádió, a televízió, minden.

Az újságokat is a politika uralta, a választások, a programok, ki mit ígér, mit tud abból megvalósítani. Vitaműsorokat néztünk, azokat hallgattuk a rádióban, egyszer csak azt vettük észre, hogy már nem is tudunk másról beszélni, csak a politikáról.

Korábban a társasági beszélgetésekben könyvek és filmek is szóba jöttek, ezek lassan szóba hozhatatlanná váltak, a folyóiratok tanulmányai is, maradtak az újságcikkek és a rádióműsorok.

Ha azokra az évekre gondolok, mindig egyfajta kettősség jut eszembe. Félttem, nagyon félttem attól, hogy a Sándor Iván által kitartott labilitásként jellemzett állapot összeomlik, s maga alá temeti mindazt, ami nyolcvankilenc után történt Magyarországon. Tartottam attól is, ez már a kettősség másik oldala, hogy a kulturális intézményrendszer összeomlik, mert évről évre kevesebb pénz jutott erre a területre. Nem értettem, soha nem értettem, hogy azok a politikások, akik erről a területről elindulva lettek politikussá, miképpen feledkezhetek el korábbi közegük korábbiaknál is rosszabb körülményeiről.

Ezeknek a viaskodásoknak a belsővé tétele táplálta állandó feszültségeimet, mondom.

26.

A kilencvenes évek elején is gyorsan történt mindaz, aminek meg kellett történnie. Nem csak a családi életben, hanem mindenütt, a társadalom életének a nyolcvanas évek közepétől-második felétől kezdődő felgyorsulása ekkor még folytatódott, mondom.

Meddig tartott ez a felgyorsult élet? Kinek-kinek a maga élete, választott életpályája szerint külön-külön megmondhatatlan időszakokig, a társadalom életében a kilencvenes évek közepére kialakultak azok a formák, amelyek az alapvető kereteket meghatározták, mondom.

Az irodalom területén is így volt ez. A nyolcvanas évek második felében kezdtek el megjelentetni az addig kiadatlanul hagyott munkákat, ez a sor folytatódott nyolcvankilenc után is, ekkor már egyre inkább az egyes szakterületek addig lefordítatlanul hagyott alaplunkái kerültek sorra, az egyes területek ezzel zökkennek majd vissza a maguk normális életébe, s válnak majd újra a maguk törvényeit követő szakmákká, az addigi érdeklődések is szakmaiakká válnak majd, a társadalom nyolcvankilenc körüli minden iránti érdeklődése így tűnik majd el.

27.

A magam munkahelyi élete is sűrű volt, mondanám, ha a munkahelyi élet és a magánélet közé bármikor is vonalat húztam volna. De nem volt elválasztó vonal, a kettő mindig átjárt szott egymásba, soha nem választottam el őket egymástól.

A Forrás további működéséhez új intézményi keretet kellett kialakítani. Az irodalom egészen más helyzetbe került, mint amilyenben volt, a jelenségek nemcsak gyakorlati, hanem elméleti szinten is foglalkoztattak. Irodalmi esteket szerveztünk, irodalmi estekre mentünk, utaztunk is, ez a mindennapi élet mellett komoly lekötöttséget jelentett, mondom.

Tanulmányokat, kritikákat írtam, ezekből az írásokból áll majd össze a második könyvem. Most, visszatekintve érzem, hogy későbbi írásaim ekkor alapozódtak meg. A nyolcvanas években alapvetően érzelmi szinten, most már gyakorlati szinten, egy-egy bennem élő témát ekkor már kezdtem kidolgozni.

Tanulmányokat írtam, de talán fontosabb volt, hogy az elindított dilemmák tovább dolgoztak bennem, aztán egyik-másik majd megköveteli a végső kidolgozását.

28.

Péter fiunk ezerkilencszázkilencvenegy október másodikán született meg. Gyermekeink közül egyedül őt láttam újszülötten, rögtön a születése után. Akkoriban még nem volt apás szülés, így Péter születésekor a szülőszoba előtt ültem, ugyanúgy, mint mindkét lányunk születésénél, a nővérke pedig időnként

kiszólt, s mondott pár mondatot arról, hogy mi történik odabent. A nővért tanítottam az egészségügyi szakközépiskolában, ezért amikor Pétert, az újszülött Pétert átvitték a gyermekosztályra, a tanítványom megmutatta a gyermekünket, mondom.

Szép, erős újszülött volt.

Unokáink születésekor Ágival úgy vártuk a fejleményeket a szülőszoba előtt, mint ahogy én vártam a gyermekeink megszületését az ó szülőszobája előtt.

A nővérek az unokáinkat megmutatták nekünk közvetlenül a világra jöttüket követően.

29.

Péter megszületése után három héttel új lakásba költöztünk.

Már jóval korábban rádöbrentünk arra, hogy három gyermekkel a hatvankét négyzetméteren nem férünk el, így lázasan kerestük a lehetőségeket. Eldőlt az is, hogy a Vacsiközbe költözünk, egy sorházi lakásba, maga a lakáscsere azonban nem játszódott le Peti születése előtt.

Emlékszem, amikor megmutatták a lakást. Nem hatvankettő, hanem nyolcvan négyzetméter volt, lent pici konyha, előtér, fürdőszoba, egy nagyszoba, terasz, a terasz előtt, leendő kertünkben építési törmelék, gáztenger. Fent az emeleten, a tetőtérben egy nagyobb szoba, egy kisebb, s egy fürdőszoba. Emlékszem arra is, hogy megálltam, s elgondolkodtam, tizenkét négyzetméterért újra eladósodunk, akkor úgy tűnt, ismét egy egész életre, mondom.

Végigfutott rajtam a kérdés, mint ahogy párszor megtörtént, érdemes-e?

A kérdést nem lehetett megválaszolni, döntöttünk, a kényszer vitt minket előre.

Nem tudom érzékeltetni, mit jelentett egy háromhetes csecsemővel és két tíz év körüli kislánnyal költözni. Az élet napi folyását fenn kellett tartanunk, reggel a lányokat elvittem az iskolába, délután értük mentem, Ági Peti körül tette azt, amit tennie kellett, közben csomagoltunk, dobozoltunk, mondom.

Kaptam kölcsön műanyag ládákat, a könyveket azokban és papírdobozokban cipeltük át, egy kisteherautóra pakoltuk fel a dobozokat és a ládákat, könyvtárosok és barátaink segítettek, mindennap más, de volt, aki végig, mindennap segített.

A könyvek áthordását a valódi költözés előtt napokkal elkezdtük, az aktuális szombat-vasárnapra maradt a tényleges költözés, akkorra a pécsiak is megérkeztek. A könyveket a földszinti szobában halmoztuk fel, valódi könyvhegy keletkezett, a ruhák a fenti nagyszobába kerültek, műanyag zsákokban.

Amikor vasárnap este magunkra maradtunk, Ágival egymásra néztünk, de nem tudtunk egymásnak semmit sem mondani. Nem tudtuk, hogy valamikor rendbe kerül-e körülöttünk minden.

Nem tudtuk, hogy a pénz terén miképpen oldjuk meg azt a helyzetet, amibe kerültünk. Ősz volt, majd hogynem a tél eleje, az udvarunkat, a későbbi kertet nem használhattuk, sártengerré változott, garázst kellett volna építenünk, ezt a szerződésben vállaltuk, pénzünk nem volt rá. Ági reggelente a zsákokból öltöztette a lányokat, színek alapján vette elő a ruháikat, aztán én mentem velük, busszal az iskolába.

Távlatot megint csak nem éreztünk magunk előtt, mintha megint falak vettek volna körül bennünket, mondom.

30.

Ágival ez volt a hetedik költözésünk. Tizenhárom, akkor tizenhárom együtt töltött év, hét költözés, nem sok, nem kevés, biztosan van, aki sűrűbben költözött nálunk, mondom.

Korábban, amíg ketten voltunk, egy albérletbe beköltözni egyszerű volt, vittük a bőröndünket, benne a nálunk lévő ruháink, a többi még a szüleinknél volt.

Egyszerű volt az ilyen költözés, de gépies, ahhoz a lakáshoz, amelyikbe beköltöztünk, a bútorhoz, ami körülvelt bennünket, nem volt semmi közünk. Szegedről Egerbe már nehezen költöztünk, otthagytuk Szegedet, a diákkorunkat, önálló életünk első színterét, tanárainkat, kicsit a jövőnket is, mert a jövőnket az egyetemmel képzeltük el. Egerből Kecskemétre költözni megint csak nehéz volt, a munkánkat és a barátainkat, az elkezdett és be nem fejezett munkánkat, három évünket hagytuk ott.

Most, három gyerekkel költözni megint csak nehéz volt, tele voltunk bizonytalansággal, a jövőből akkor, kilencvenegy őszén nagyon kevés látszott.

31.

A Vacsiköz ismeretlen volt előttünk.

Kecskeméti életünk során egészen addig, amíg a lakást meg nem mutatták nekünk, nem jártunk arra. Amikor a városközpontból, az OTP-től kocsival elindultunk, figyeltem az utat, hogy merre kell majd járnunk naponta.

Az, akinek mondtuk, hogy a Vacsiközbe költözünk, elképedve kérdezte, kiköltöztök a Vacsiközbe? Olyan messzire?

Ez az olyan messzire a városközponttól gyalog nem volt több huszonöt percet kitevő járásnál, a busz, igaz, napközben csak óránként járt, most is így van ez, öt-nyolc perc alatt beért a városközpontba, talán még gyorsabban beérhettünk innét a városba, mint korábban a Fáklya utcából, mondom.

A Vacsiköz a Vacsihegy kifejezéshez kötődik, földrajzi név, a szőlőművelés kapcsán használatos hegy kifejezéshez tapadt a Vacsra (Pusztavacsra) vezető út neve, más típusú hegyek errefelé nem voltak. Valójában a tágabb értelemben vett belvárost körülfogó körútról ágaznak le a fontosabb utak, a Ceglédi út, a Vacsiköz és a Pestre vezető főút, ennek a nagyobb térnek az összefoglaló neve a Vacsihegy. Hajdan szőlőt műveltek itt, kertészetek voltak, a város terjeszkedése ezeket szorította mindig odébb. A városrész története egészen addig, amíg egy-egy részét fel nem osztották építési telkeknek, történeti források hiányában nem megragadható. Amikor mi kijöttünk a Vacsiközbe, még nem volt teljesen lakott. Az út egyik oldalán új építésű polgárházak voltak, szorosan egymás mellé tapadtak, zárt kapuk, magas kerítések akadályozták meg, hogy a bentlakók életéből bármit is láthassunk. Az út másik oldalán hatvanas évekbeli kockaházak álltak, olyanok, pontosan olyanok, mint amilyenben otthon felnőttem, mondom.

Talán ezért is szerettem meg gyorsan ezt a városrészt, olyan volt, majdnem olyan, mintha otthon lettem volna, de ott volt, szinte pár lépésre a város is körülötte.

32.

Ott, ahol a kockaházak sora véget ért, másképpen mondva, ott, ahol a korábbi házakat felszámolták, kezdődött a sorházak sora. Egy sorház magán a Vacs közön, a mi lakásunk is itt található, egy sorház tőle harminc-negyven méternyire, szembefordítva vele, így költözéskor, amikor még egyik soron sem voltak garázsok, a mi teraszunkról a másik sorban lévő házak teraszait láttuk. Ez a rend ismétlődött, de azt is mondhatom, ismétlődik párszor, mert a házsorok elhelyezésében semmi nem változott azóta.

Vékony, néhol beszögellésekkel megszakított házsorok, egymástól távol, furcsa látványt nyújtott mindez. Azóta ezeket a házsorokat is új építésű házak veszik körül, szinte körbefolyják a sorházakat, rájuk tapadnak. Elkészültek a garázsok is, így a korábban átlátható tér mára már apró részletekre bomlott.

Az első sorban lévő lakások teljesen készen voltak, hosszú idő kellett ahhoz, hogy elkeljenek, a többi sor lakásait félkészben árulták, aztán még akciót is hirdettek, ez akkoriban még teljesen új jelenség volt, hogy el tudják adni őket. Az, hogy ezeket a házakat hosszú évek alatt tudták csak eladni, jelzi, hogy mennyire súlyos gazdasági válságban létezett az ország a rendszerváltás időszakában. Egyébként azt hiszem, azok jártak jobban, most nem az anyagiakra gondolok, akik a félkész lakásokba költöztek, így a felső szint beépítését már a saját kedvük, belátásuk szerint tervezhették meg, míg mi a kész lakást formáljuk majd a magunk képére, ez nem csupán építéssel, hanem rombolással is járt, mondom.

De ez a lehetőség fel sem merült bennünk, a földszinti negyven négyzetméteren nem tudtunk volna élni úgy, hogy közben a felső szintet is onnét építjük, mondom.

33.

Ez a lakás lett az otthonuk, mondja.

Az idő haladtával minden részét megismerték, kihasználták. Ösztöndíjat kapott, megépítették a garázst, közben eltelt egy év, minden olyan volt, mint otthon, most a szomszédokkal dolgoztak minden hétvégén. Péntek délben hazajött a városból, amikor ráfordult a Vacs közre, mély levegőt vett, most következik a kikapcsolódás, gondolta.

Otthon átöltözött, s dolgoztak vasárnap estig, mondja.

Így épült fel a garázsuk, s a szomszédoké is.

Ági megtervezte a kertet, milliméterpapíron, aztán megvették a fűmagot, növényeket vettek, s dolgoztak, a teljes hatvan négyzetméteren.

Mielőtt a kert építésének nekiálltak volna, kimarkoltatták az építési törmeléket, fél méter mélyre ment a markoló kanala, míg homok mutatkozott, termőföldet hozattak, abba ültettek mindent. A kert azóta már kétszer túlnőtte magát, mindkétszer kiásta a fákat, bokrokat, újakat ültettek a helyükre, másokat, mint amilyenek addig voltak.

Most a harmadik kertjüknél tartanak, mondja.

A terasztól legtávolabb, a garázsnál fügefa áll, az itteni mértékben hatalmas, nem gondolta, hogy ekkorára megnő, noha évente komolyan visszavágja.

A fa szereti a helyét, ettől a fától már nem akarnak megválni. Próbálkoztak a szőlővel is, otthonról hoztak vesszőket, de permetezés nélkül nem lett belőlük semmi, permetezni viszont a gyerekek miatt nem permetezhettek.

A bomló szőlőlevél gyönyörű volt, mondja.

Otthon, gyerekkorában soha nem figyelte meg a szőlő levelének bomlását, itt igen.

Az otthoni kertből hoztak szedertövet, az még mindig él, pár kardvirág is kinyílik, ezek is otthonról származnak.

Átalakították a lakást is, a padlásteret beépítették, a fenti nagyszobát kettéosztották, a család képére formálták az egészet.

Még egy lépésük lenne, ha azt megtennék, akkor elmondhatnák, hogy megtettek mindent, amit az átalakítás terén megtehettek.

(Folytatjuk)